

You are accessing the Digital Archive of the Catalan Review Journal.

By accessing and/or using this Digital Archive, you accept and agree to abide by the Terms and Conditions of Use available at http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review is the premier international scholarly journal devoted to all aspects of Catalan culture. By Catalan culture is understood all manifestations of intellectual and artistic life produced in the Catalan language or in the geographical areas where Catalan is spoken. Catalan Review has been in publication since 1986.

Esteu accedint a l'Arxiu Digital del Catalan Review

A l' accedir i / o utilitzar aquest Arxiu Digital, vostè accepta i es compromet a complir els termes i condicions d'ús disponibles a http://www.nacs-catalanstudies.org/catalan_review.html

Catalan Review és la primera revista internacional dedicada a tots els aspectes de la cultura catalana. Per la cultura catalana s'entén totes les manifestacions de la vida intel·lectual i artística produïda en llengua catalana o en les zones geogràfiques on es parla català. Catalan Review es publica des de 1986.

Aproximació a la segregació de iod en lleidatà **Josefina Carrera-Sabaté**

Catalan Review, Vol. XVII, number 2, (2003), p. 35-52

APROXIMACIÓ A LA SEGREGACIÓ DE IOD EN LLEIDATÀ*

JOSEFINA CARRERA-SABATÉ

ABSTRACT

In this study I present a productive and perceptive analysis of the voiced and voiceless alveopalatal fricatives in *lleidatà* in order to analyze how yod segregation is used in this dialect. The results obtained from the analysis of 32 speakers allow observation of a variation in the yod segregation of the voiced alveopalatal fricative sounds, which can be explained by certain linguistic constraints. In the case of voiceless fricatives, the results establish a high number of glide outcomes, which is greater in cases related to the written language. A study of the speakers' subjectivity demonstrates parallelisms between the data from production and perception.

INTRODUCCIÓ I OBJECTIU DE L'ESTUDI

Un dels aspectes que tradicionalment ha distingit la realització del fricatiu alveopalatal intervocàlic dels dialectes orientals i occidentals ha estat la segregació de la iod (veg. Alcover;¹ Veny, *Estudis*, *Els parlars*): a grans trets, els dialectes orientals no segreguen la iod i els occidentals, sí. Cal tenir en compte, tanmateix, que els fricatiu intervocàlics presenten comportaments excepcionals a la pròpia filiació dialectal: 1) segregació de iod al Camp de Tarragona (Recasens) i Conca de Barberà (Plaza); 2) realització aproximant [j] en lloc de fricativa en mots com *roja* o *enveja* en pallarès i ribagorçà (Veny, *Estudis*; Sistac) i també a

* Aquest treball s'ha beneficiat de l'ajut a projectes d'investigació HUM2004-01504/FILO del Ministerio de Ciencia y Tecnología i del FEDER.

1. "Mantenen la [ʒ] inalterable, mentre no sia postònica dins noms substantius (m[edʒ]dze o m[edʒə]), però hi afegien una j davant (a[ʒ]udà, passé[ʒ]à) Nules, Borriana, Castelló de la Plana, Cabanes, Albocàsser, Benassal, Serra d'En Galceràn, Alcalà de Xivert, Xert, la Mata, Vallibona, Vinaròs, Benicarló, Ulldesona, Reus i pobles del Camp, Priorat, Conca de Barberà, Santa Coloma de Queralt, la Segarra, Pons, Artesa de Segre, Cervera, Pons, Ribera de Sió, Balaguer. A n-aquestes poblacions la trobarem així, i creyem que lo metex fan les altres de les metexes comarques. [...] Mantenien la [ʒ] inalterable, mentre no sia postònica dins noms substantius, sense afegirhi [j] davant Tarragona, alt i bax Penedès, Martorell, Vilanova i la Geltrú, Pla de Bages, Calaf, Vall d'Ager, Tremp, Pallerols, la Seu d'Urgell, Andorra, Cerdanya, Conflent, Rosselló, Girona, Olot, les Planes d'Olot, Begur, Palafrugell², Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Canet de Mar, Terrassa, Sabadell. Consideram que les altres regions de la Catalunya oriental fan lo metex, però no'n tenim claricies per deficiències de l'esccoll que hi férem" (Alcover 378).

Maella (Quintana; Navarro); 3) alternances entre [ʒ] i [jʒ]: realització fricativa a les contrades pirinenques, a l'àrea occidental de l'Aragó no apitxat (Rafel) i en algunes poblacions del valencià meridional (Colomina);² variant [jʒ] a l'àrea del tortosí (Gimeno; Massip; Pradilla, *El desafricament*, *El Baix*) i a l'oriental de l'Aragó no apitxat (Rafel); 4) variació entre [jʃ] i [ʃ] al Pallars, Alta Ribagorça, Andorra i Alt Urgell (Coromines, *Diccionari*) i també en alacantí meridional (Colomina). L'observació detallada d'aquesta situació permet adonar-se, tal com expressa Pradilla (*Ensordiment*), que la distribució dialectal de la segregació de iod i el context d'aparició d'aquest fenomen no coincideixen entre fricatius sords i sonors per causes evolutives diferenciades.

A l'hora d'analitzar les característiques fonètiques que propicien la segregació de iod en els fricatius alveolopalatals sonors, Gili i Gaya determina per al lleidatà el context vocàlic precedent *a*, *e* i *o*, exemplificat en les paraules *bajanada*, *vegi* i *bogeria*. Coromines, que detecta diverses solucions de la fricativa alveolopalatal sorda intervocàlica al parlar de Cardós i Vall Ferrera, explica aquesta variació per "la major o menor energia espiratòria amb què s'articula un mot" (Coromines, *El parlar* 48). Cerdà³ presenta diferències dialectals en la realització de fricatius alveolopalatals i també en caracteritza les realitzacions. En aquest sentit, expressa que, en termes generals, en la realització sorda del fricatiu, la iod apareix i es percep amb més freqüència quan es troba darrere d'una vocal tònica, cosa que no és sistemàtica en la fricativa sonora. Quant a la fricativa sonora, afegeix que en les paraules cultes no sol presentar segregació de iod. Recasens, referint-se a la variant tarragonina, constata que l'absència de segregació de iod apareix en síl·labes pretòniques, sobretot si precedeixen *i* àtona (ex. *llegidora*), i també en síl·labes posttòniques precedides per *u* tònica (ex. *truja*). Pradilla (*El desafricament*), parlant del tortosí, determina que la segregació de iod es veu afavorida per les vocals posteriors que precedeixen la fricativa alveolopalatal i per les vocals altes que la segueixen; també confirma que l'emissió de iod es veu potenciada quan la fricativa es troba en posició tònica i posttònica.

En la descripció del lleidatà, Gili i Gaya presenta la segregació de iod en posició medial i final en els fricatius alveolopalatals sords; en els sonors, la detecta només quan es troben en posició medial i van precedits per les vocals *a*, *e* i *o*. Per la seva banda, Solans descriu la vigència del fenomen en diferents grups generacionals i només parla de distincions significatives en la segregació de iod entre els informants d'estatus social diferenciat.

2. Per a més informació vegeu Pradilla (*Ensordiment*).

3. Agraïxo al doctor Cerdà que m'hagi deixat un exemplar de la seva tesi de llicenciatura (inèdita).

L'objectiu d'aquest treball és analitzar la realització intervocàlica i postvocalica dels fricatius alveolopalatals sords i sonors en lleidatà i observar com perceben els lleidatans la segregació de iod. Es tracta, per tant, d'analitzar les competències productiva i perceptiva dels mateixos parlants per tal de poder explicar l'abast del fenomen d'una manera global, atès que la parla i l'escolta coexisteixen en cooperació i s'acomoden recíprocament. (Veg. Cutler.)

METODOLOGIA

Parlants d'Alguaire⁴

Per tal de dur a terme el propòsit del treball, s'han escollit 30 parlants d'Alguaire que representen l'1,46 % de la població nascuda al municipi o en contrades segrianenques.⁵ Com que el fenomen que estudia afecta parlants de llengua catalana, del padró d'Alguaire només he seleccionat gent que tingués el català com a llengua i i fos nascuda en el lloc d'estudi. Les variables socials que he tingut en compte en aquesta mostra estratificada són: l'edat, els estudis, els coneixements de català, l'estatus sociocultural i el sexe dels informants. Els grups generacionals de tota la població representada d'Alguaire són els vuit següents: (a) de 61 a 70 anys –nascuts entre 1933 i 1942; (b) de 51 a 60 anys –nascuts entre 1943 i 1952; (c) de 41 a 50 anys –nascuts entre 1953 i 1962; (d) de 31 a 40 anys –nascuts entre 1963 i 1972; (e) de 21 a 30 anys –nascuts entre 1973 i 1982; (f) de 12 a 20 anys –nascuts entre 1983 i 1990; (g) de 6 a 11 anys –nascuts entre 1991 i 1997; i (h) de 4 a 5 anys –nascuts entre 1998 i 1999. Malgrat que el nombre d'enquestats és igual en cada grup, no s'hi troben les mateixes divisions generacionals ni se segueix un índex proporcional al padró de població. Així, pel que fa als grups de menys edat (de 4 a 31 anys), els criteris de divisió de la població han estat els equivalents al nivell educatiu i inclouen les primeres generacions que s'han escolaritzat en català. Tot i que sóc conscient que la distribució d'edats d'aquests blocs de població és considerablement diferent respecte als altres grups de major edat, crec que és necessari

4. Alguaire és un poble de 2.825 habitants que pertany al Segrià, té 50 km² d'extensió i es troba situat a 15 km de Lleida. Tradicionalment, la base econòmica d'Alguaire, com la de tots els pobles del Segrià, ha estat l'agricultura, que s'ha complementat per la ramaderia i una petita indústria, fonamentada sobretot en transformats hortofructícoles. Actualment, però, molts habitants del poble tenen l'activitat professional en el sector dels serveis. Alguaire té una activitat cultural minsa comparada amb la de la capital i, com a conseqüència d'això, Lleida és el centre irradiador del model cultural i lingüístic del Segrià.

5. Labov creu que un 0,025 % de la població és suficient quan la mostra està ben estratificada.

observar aquests estadis diferents per constatar com l'escolarització en català i les diferents etapes de desenvolupament de la llengua es relacionen amb la incorporació de nous hàbits lingüístics. A més a més, i seguint la línia d'altres estudis (veg. Roberts i Labov; Eckert) és important observar la variació lingüística en els nens per tal de veure com evoluciona la llengua.

Els mots analitzats

Dels informants que acabo de presentar, he quantificat les competències productiva i perceptiva a través del programa Goldvarb 2001 de la manera que es detalla a continuació:

a) L'estudi de la producció lingüística s'ha conformat a partir de respostes elicitades a un corpus de preguntes tancades sobre diversos fenòmens variables del lleidatà, entre els quals figuren 50 paraules amb fricatus alveolopalatals intervocàlics i postvocàlics, 25 de les quals són susceptibles de ser emeses amb les solucions [jɟ] i [ɟ], i 25 amb les solucions [jʃ] i [ʃ]; aquestes paraules amb fricatus intervocàlics i postvocàlics contenen diferències formals determinades pel context adjacent, la quantitat de síl·labes, la posició de l'accent i, en el cas dels fricatus sonors, l'etimologia. Constitueixen els dos grups següents: 1) *neteja, enveja, boja, roja, truja, mareja, col·legi, pluja, al·lògens, privilegis, pujar, passejar, rajola, pagès, batejar, llegir, projecte, apujar, major, afegir-ne, ajuntament, agilitat, majoria, ajudant, majestat*; 2) *maduixa, coixa, fluix, calaix, peix, dibuix, contrabaix, bruixa, baix, rebaixes, baixa, caixa, cuixa, madeixa, angoixa, coixí, esqueixada, tirabuixons, vaixell, caixer, queixar-se, aixeta, eixams, eixugar, naixement*.

b) L'enquesta de la percepció permet analitzar, en primer lloc, el grau d'estranyament que els enquestats atribueixen a les fricatives amb segregació de iod ([jɟ] i [jʃ]) un cop emeses en quatre paraules de les frases següents: *Té molta enveja perquè li neteja tot / En aquella caixa hi ha les aixetes*. Analitzo les respostes dels informadors a la pregunta *Nota/notes alguna cosa estranya en la pronunciació d'algun mot d'aquesta frase?*, i a partir d'aquí observo la capacitat dels alguairencs per detectar la segregació de iod ([jɟ] i [jʃ]) com una pronúncia estranya i constato si es valora negativament o com una forma comuna i ben sentida.

En segon lloc, l'enquesta de percepció permet donar compte de: 1) la capacitat dels informants per discriminar entre [jɟ] i [ɟ] i entre [jʃ] i [ʃ]; 2) les valoracions fetes pels parlants sobre aquestes pronunciacions sentides en els mots que segueixen, amb un rendiment diferenciat de

la segregació de iod: *apujar* (9 % [j3]), *pagès* (15 % [j3]), *batejar* (55 % [j3]), *col·legi* (65 % [j3]), *passejar* (66 % [j3]), *roja* (68 % [j3]), *calaix* (96 % [j3]), *dibuix* (90 % [j3]), *maduixa* (100 % [j3]) i *caixer* (100 % [j3]).

Els informants han escoltat dues vegades seguides aquestes paraules, un cop amb segregació de iod i l'altre sense. L'objectiu ha estat, primer, entreveure la capacitat dels informants per discriminar el contrast de pronúncies, i segon, analitzar les connotacions d'aquestes pronúncies segons les característiques dels parlants i segons el manteniment que presenta cada solució fònica en la comunitat de parla. Les preguntes per analitzar la valoració de la segregació de iod han estat: 1) *quina és la solució que considera/es bona?*; 2) *quina és la solució que utilitza/es?*; 3) *quina solució se sol emprar a Alguaire?*

RESULTATS DE LA PRODUCCIÓ

Segregació de iod en fricatius sonors intervocàlics

Factors lingüístics

Etimologia dels fricatius

Les paraules que presenten una probabilitat més alta d'emetre's amb segregació de iod són, en primer lloc, les que tenen el sufix *-ejar* (*passejar*) i les que contenen fricatius provinents de GY (*col·legi*). A banda d'això, al grup de mots amb fricatius provinents de DY (*enveja*) la probabilitat d'emetre's amb segregació de iod és similar a la d'emetre's sense. Aquestes observacions coincideixen força amb les constatacions del fenomen referides al tortosí (Pradilla). Vegeu la taula 1.

<i>Etimologies dels fricatius</i>	Probabilitat de pronunciar [j3]
Sufix <i>-ejar</i>	0,81
DY	0,47
BY	0,37
J	0,01
GY	0,72
V	0,01
Y	0,32
Altres ètims	0,01

Taula 1. Logaritme de versemblança: -205,470 [Logaritme de versemblança màxim: -142,372]; X^2 total = 128,196 (X^2 recomanable: 139); $p = 0,0000$.

Quantitat de síl·labes i posició accentual

En primer lloc, cal destacar que la llargada de les paraules esdevé una variable important si es té en compte que cap informant no pronuncia la segregació de iod quan les paraules tenen 4 síl·labes (tal com s'observa, per exemple, a *ajuntament*). En els altres mots, els bisíl·labs i trisíl·labs, l'aproximant [j] es manté segons la posició accentual del fricatiu. D'aquesta manera, quan la fricativa sonora es troba en posició posttònica, hi ha probabilitat d'emissió de iod (en el cas dels trisíl·labs, 0,69 –*neteja*; en els bisíl·labs, 0,74 –*roja*). Quan la fricativa es troba en posició tònica, la probabilitat de segregació de iod és molt baixa (trisíl·labs, 0,04 –*projecte*; bisíl·labs 0,31 –*pujar*), i quan es troba en posició pretònica, també (trisíl·labs: 0,03 –*ajudant*). Vegeu la taula 2.

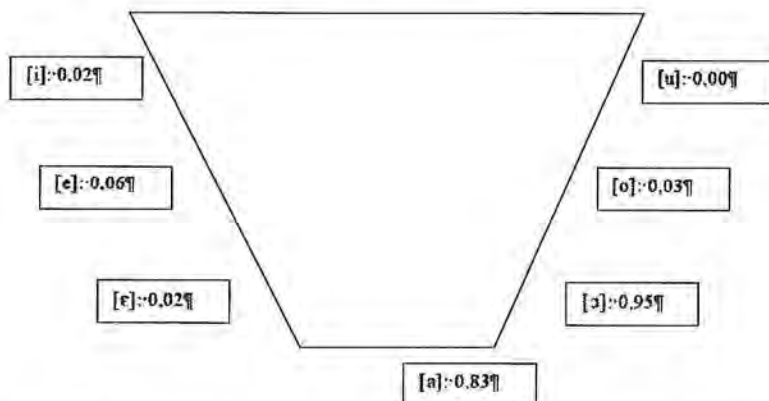
<i>Llargada de les paraules i posició accentual del fricatiu</i>	Probabilitat de pronunciar [j]
Fricatius posttònics en mots de 4 síl·labes	0,00
Fricatius posttònics en mots de 3 síl·labes	0,69
Fricatius posttònics en mots de 2 síl·labes	0,74
Fricatius tònics en mots de 3 síl·labes	0,04
Fricatius tònics en mots de 2 síl·labes	0,31
Fricatius pretònics en mots de 4 síl·labes	0,00
Fricatius pretònics en mots de 3 síl·labes	0,03

Taula 2. Logaritme de versemblança: -205,470 [Logaritme de versemblança màxim:

-142,372]; X^2 total = 128,196 (X^2 recomanable: 139); $p = 0,0000$.

Context vocàlic següent a la fricativa

Els contextos vocàlics següents a la fricativa sonora que afavoreixen la segregació de iod es relacionen amb l'obertura bucal. Així, i contràriament al que s'observa a Pradilla (*El desafricament*), les vocals més connectades a iod són la baixa [a] (0,83) –*pujar*– i la mitjana baixa [ɔ] (0,95) –*rajola* (emès [rejˈʒolɐ]). En tots els altres casos, la probabilitat de pronunciar la iod és escassa o gairebé nul·la. Vegeu la taula 3.

Taula 3. Logaritme de versemblança: -205,470 [Logaritme de versemblança màxim:

-142,372]; X^2 total = 128,196 (X^2 recomanable: 139); $p = 0,0000$.

Factors socials

Quant a les variables socials, no s'observen diferències significatives en les pronunciacions [j3] i [3] segons el sexe, l'estatus social, els coneixements de català o la instrucció. Cal tenir en compte, tanmateix, que l'edat aporta diferències significatives: el grup de parlants que manté més la segregació de iod és el que té de 4 a 5 anys (0,57), seguit pel de 6 a 12 anys (0,41). (Vegeu la taula 4.) Segurament això té a veure amb l'adquisició dels fonemes fricatius: en la literatura sobre adquisició fonològica de llengües que tenen fricatius amb diversos punts d'articulació tots els autors coincideixen a afirmar que l'adquisició dels fricatius alveolopalatals es produeix en una edat més aviat tardana (veg., entre altres, Ferguson). Per al català, Bosch (*El desarrollo, Avaluació*) ha determinat diferents edats en l'adquisició completa de les fricatives alveolopalatals: 4 anys per a /ʃ/ i 7 anys per a /ʒ/. Segons la taula de Bosch, el fonema /ʒ/, juntament amb /r/, són els que tenen una edat d'adquisició més tardana. De resultes d'això, sembla lògic pensar que el percentatge més elevat de segregació de iod en els fricatius sonors i en parlants de 4 a 12 anys és causada perquè l'articulació de [j] deu reforçar l'articulació palatal de [3], ja que tots dos sons pràcticament comparteixen el mateix lloc d'articulació. A més, com que l'adquisició de la fricativa sorda és anterior a la sonora, i com que la segregació de iod és més audible en la sorda que en la sonora, es pot pensar en una possible mimesi articulatòria de la segregació de iod en la fricativa sorda a l'hora d'articular la fricativa sonora.

<i>Edat</i>	Probabilitat de pronunciar [j]
De 4 a 5 anys (h) Nascuts entre 1998 i 1999	0,57
De 6 a 11 anys (g) Nascuts entre 1991 i 1997	0,41
De 12 a 20 anys (f) Nascuts entre 1983 i 1990	0,08
De 21 a 30 anys (e) Nascuts entre 1973 i 1982	0,25
De 31 a 40 anys (d) Nascuts entre 1963 i 1972	0,11
De 41 a 50 anys (c) Nascuts entre 1953 i 1962	0,24
De 51 a 60 anys (b) Nascuts entre 1943 i 1952	0,19
De 61 a 70 anys (a) Nascuts entre 1933 i 1942	0,30

Taula 4. Logaritme de versemblança: -205,470 [Logaritme de versemblança màxim:

-142,372]; X^2 total = 128,196 (X^2 recomanable: 139); $p = 0,0000$

Segregació de la iod en fricatius sords intervocàlics

Els mots amb fricatius sords s'emeten amb segregació de iod en uns percentatges molt alts (94 %) i només podem parlar de manteniment de [j] sense diferències rellevants pel que fa a factors lingüístics i socials. Particularitzant, tanmateix, observem que si la vocal que precedeix el fricatiu sord és [u] gairebé un 10 % de les emissions de la fricativa són sense [j], tal com es dona a *tirabuixons*, *fluix* o *cuixa*.⁶

Directament relacionat amb la major segregació de iod en les paraules amb fricatius sords, cal tenir en compte dos aspectes que difereixen dels mots amb fricatius sonors: 1) en els fricatius sords la pronúncia de [j] es veu potenciada en contacte amb [f] perquè no comparteixen sonoritat (veg. Pradilla, *Ensordiment*); 2) en l'ortografia de les paraules amb fricatius sords apareix la grafia *i*, cosa que provoca, sens dubte, que hi hagi una emissió més alta de [j].

6. En valencià s'ha descrit un fenomen fonètic que té certs paral·lelismes amb aquest: en mots com *Xàtiva* o *xarop*, hi ha un reforç de la palatalització: [aʝˈfativa], [aʝˈfaˈɾop], però no n'hi ha mai davant de [u], tal com ocorre a *Xúquer*. (Vegeu Jiménez.)

RESULTATS DE LA DETECCIÓ I DISCRIMINACIÓ DE IOD

Grau d'estranyament en la percepció de [ʒ] i [ʝ]

Les paraules *enveja* i *neteja* emeses sense segregació de iod ([ʒ]) han resultat ser ben normals a l'oïda de tots els informants que les han escoltat, per bé que en la producció els percentatges d'emissió de [ʒ] han estat diferents: 91 % a *enveja* i 66 % a *neteja*. D'això es dedueix que la segregació de la iod en els fricatius sonors no és clarament perceptible, fet que ve determinat pel caràcter sonor i palatal de [ʝ] i [ʒ].

En termes generals, la percepció exerceix una forta influència sobre els sistemes fonològics, atès que "contrasts of weak perceptibility tend to be avoided in language. For example, sound differences that are relatively imperceptible tend not to be used contrastively in language" (Hume i Johnson 7). Aquesta observació també es pot aplicar a la valoració de la segregació de iod en els fricatius alveolopalatals sonors: l'absència de segregació de iod s'ha considerat en termes de normalitat per part dels enquestats perquè la presència o absència de l'aproximant no ha impedit una bona comprensió dels missatges, i això no s'ha vist modificat perquè l'emissió de [ʝ] hagi estat més o menys elevada en la producció.

A *caixa* i *aixetes*, gairebé tots els informants jutges han percebut com a estranya l'audició de [ʝ], paral·lelament al fet que en l'enquesta de producció, l'emissió de [ʝ] ha estat del 100 % a *caixa* i del 96 % a *aixetes*. Aquestes valoracions s'haurien de relacionar, sobretot, amb la interiorització de la pronúncia [ʝ] en els mots analitzats per part de la totalitat dels informants i amb el fet que la segregació de iod en els fricatius sords és més perceptible que en els sonors. Cal tenir en compte, tanmateix, el comportament dels parlants de 6 a 11 anys, el 22 % dels quals qualifiquen en termes de normalitat la manca de segregació de la iod en aquests mots. La influència del dialecte oriental a través de la televisió en els nens, que es troben en període de formació lingüística, segurament explica la tolerància a aquesta pronúncia poc genuïna.⁷

7. Des de l'escola es respecta o s'hauria de respectar la pronúncia autòctona dels fricatius alveolopalatals intervocàlics, per bé que en alguns centres hi ha manifestacions orals com el cant que es fonamenten en la pronúncia dels dialectes orientals. (Observació personal.)

Discriminació dels fricatius amb segregació de iod i sense

Fricatius sonors

Les emissions dels mots *roja*, *pagès*, *col·legi*, *passejar*, *batejar* i *apujar* amb [j] i [ʒ] han estat discriminades en diferents percentatges (vegeu la taula 5), cosa que permet agrupar-los en quatre conjunts: 1) *apujar*, on [j] i [ʒ] pràcticament no han estat discriminats (només el 3 % dels enquestats ho ha fet); 2) *col·legi*, *passejar* i *batejar*, on [j] i [ʒ] han estat discriminats entre un 15 % i un 18 % dels enquestats; 3) *pagès*, les dues pronunciacions del qual han estat discriminades per un 34 % dels informats; 4) *roja*, amb diferències de pronunciació interpretades de dues maneres diferents: a) un 46 % dels informants ha percebut fricativa amb segregació i sense segregació ([ʀjʒɛ] vs. [ʀʒɛ]); b) un 40 % ha sentit fricativa alveolar i fricativa alveolopalatal amb segregació ([ʀɹʒɛ] vs. [ʀjʒɛ]); en aquest mot, doncs, la manca de segregació de iod ha provocat que es percebi un canvi de significat en un percentatge important dels informants. Aquesta observació porta a demostrar que la segregació de iod reforça l'articulació palatal i, de resultes d'això, quan la iod desapareix, la fricativa perd palatalitat i es pot percebre com a alveolar.

Si analitzem els contextos vocàlics adjacents a les fricatives, observarem que l'aproximant [j] es percep millor quan segueix vocals mitjanes baixes o baixes (ex. *roja* i *pagès*), la qual cosa s'explica per la major diferència articulatòria que existeix entre aquestes vocals baixes i l'articulació alta de [j]. També s'ha observat una millor percepció de l'aproximant en els mots bisíl·labs, en consonància amb el fet que els mots curts es perceben millor que els llargs. (Veg. Samuel.)⁸

	Discriminació entre [j] i [ʒ]	No discriminació entre [j] i [ʒ]	Interpretació diferent de [ʒ]
<i>roja</i>	46 % (15)	12 % (12)	40 % (13)
<i>col·legi</i>	18 % (6)	81 % (26)	
<i>passejar</i>	15 % (5)	84 % (28)	
<i>pagès</i>	34 % (11)	65 % (21)	
<i>batejar</i>	18 % (6)	81 % (26)	
<i>apujar</i>	3 % (1)	96 % (31)	

Taula 5

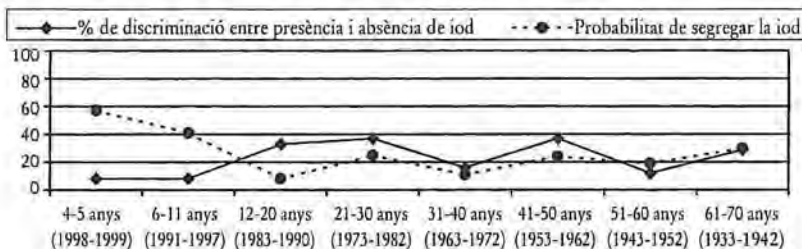
8. "In longer words, listening conditions are more difficult, and there is less chance of picking up disconfirming evidence. The discriminability effect indicates that longer words provide more contextual cues, producing stronger expectations of the deleted phoneme" (Samuel 1130).

Després de connectar la capacitat de discriminar les realitzacions dels fricatius amb els resultats obtinguts en l'enquesta de preguntes tancades observem que en les paraules amb fricatius sonors intervocàlics, els informants no pronuncien ni perceben la segregació de iod en el 40 % dels casos.⁹ A banda d'això, en un 28 % dels casos, els enquestats pronuncien la segregació de la iod però no la discriminen.¹⁰

Pel que fa a les variables socials relacionades amb la capacitat de discriminació de les fricatives sonores amb segregació de iod i sense, no són rellevants el sexe, l'estatus, els estudis o els coneixements de català. L'única variable que pot explicar parcialment les diferències de percepció entre els enquestats és l'edat. (Vegeu el gràfic 1.) En aquest sentit, les dades permeten dividir els informants en dos grups:

- 1) De 4 a 20 anys: els enquestats presenten una probabilitat d'emetre [j3] inversament proporcional a la capacitat de discriminar entre [j3] i [3]. Aquesta diferència s'explica per factors biològics, i és que, tal com explica Edwards: "the order of development in phonemic perception may not be identical with the order in production" (Edwards 218). En aquest sentit, els informants més petits emeten els fricatius amb segregació de iod abans de poder discriminar l'absència o presència d'aproximant.
- 2) A partir de 21 anys s'observa un patró curvilini que mostra paral·lèlismes entre producció i percepció, per bé que no s'observen diferències significatives entre tots dos grups de resultats.

Discriminació i producció de iod

Gràfic 1

9. Cal tenir en compte, tanmateix, que a *apujar* aquest percentatge s'eleva fins al 87 %, i a *pagès* fins al 56 %; a *roja*, contràriament, només es comptabilitza un informant que no segrega ni percep la iod.

10. Aquest percentatge s'eleva fins al 50 % a *col·legi*, al 57 % a *passejar*, i davalla fins al 9 % a *pagès* i a *apujar*.

Fricatius sords

Els mots emesos amb [jʃ] i [ʃ] han estat discriminats de dues maneres: 1) a *maduixa*, *calaix* i *dibuix* entre el 43 % i el 46 % dels informants no ha detectat les diferències de pronunciació; 2) a *caixer*, el 62 % dels enquestats ha percebut les diferències de pronúncia. (Vegeu la taula 6.)

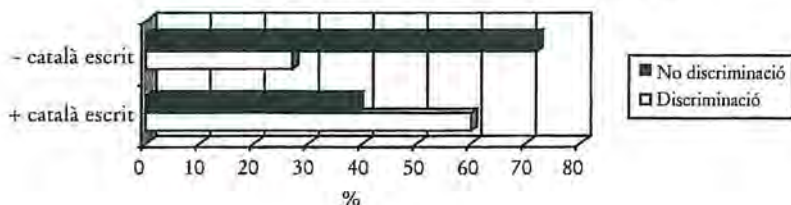
	Discriminació entre [jʃ] i [ʃ]	No discriminació entre [jʃ] i [ʃ]
<i>maduixa</i>	46 % (15)	53 % (17)
<i>calaix</i>	43 % (14)	56 % (18)
<i>dibuix</i>	46 % (15)	53 % (17)
<i>caixer</i>	62 % (20)	37 % (12)

Taula 6

La connexió entre les dades prominents de l'anàlisi de la producció i percepció permet observar el que segueix: 1) a *maduixa*, *calaix* i *dibuix* una mica més del 40 % dels informants percep i discrimina la iod, i una mica més del 50 % la pronuncia però no la discrimina; 2) a *caixer* és el 83 % dels informants que emet i discrimina la iod i el 16 % que la pronuncia sense discriminar-la.

A banda d'aquestes observacions, i contràriament al que hem presentat en els fricatius sonors, s'observen diferències en la percepció dels informants que vénen determinades per les variables: coneixements de català, estudis i edat. El cas dels informants amb coneixements de català és definitiu per explicar les diferències en la capacitat de percebre les distincions de pronúncia: un 60 % de mots discriminats en els parlants amb coneixements de català, versus el 72 % de mots no discriminats en els que no en tenen. (Vegeu el gràfic 2.)

Discriminació entre absència i presència del iod

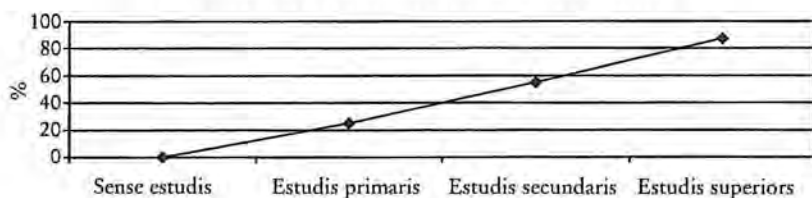

Gràfic 2

Quant a la variable estudis, hi ha una correlació de major a menor capacitat de percepció segons el nivell d'estudis: el 87 % de la capacitat de discriminació en els enquestats d'estudis superiors i el 0 % en els que no en tenen. (Vegeu el gràfic 3.) Aquestes diferències també s'observen en l'edat dels enquestats, de manera que els de menor edat (de 4 a 11 anys) perceben molt menys les diferències de pronúncia que els de 12 a 40 anys, i, aquests més que els de major edat (vegeu el gràfic 4), tal com correspon a la capacitat auditiva des del punt de vista biològic.

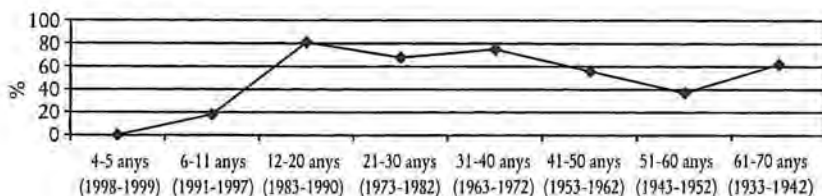
Tenint en compte l'edat, i després de relacionar les capacitats productiva i perceptiva, s'observa que els informants més joves són els que pronuncien més la iod i els que la detecten menys (veg. els grups de 4 a 5 anys i de 6 a 11 anys), la qual cosa permet pensar que la presència de iod en aquests informants depèn més de causes articulatòries que cognitives i que aquestes capacitats no evolucionen paral·lelament (veg. Mackay).

Discriminació dels fricatius amb iod i sense

Gràfic 3

Discriminació dels fricatius amb iod i sense

Gràfic 4

A la vista del que acabo de presentar, segurament cal relacionar les diferències en la percepció de fricatius alveolopalatals sonors i sords amb la forma escrita i la pronunciació de les paraules de cada grup; i és que les paraules amb fricatius sords s'emeten amb segregació de iod

i també s'escriuen amb *i*, contràriament al que ocorre en els fricatius sonors. Aquesta diferència provoca que, a banda de diferències generades per factors biològics, en el cas del fricatiu alveolopalatal sord, els parlants amb més instrucció i coneixements de català siguin més conscients de les pronúncies que s'allunyen de l'escriptura i de les emissions més habituals i, consegüentment, les detectin més. (Vegeu altres casos a Carrera-Sabaté.)

VALORACIÓ DE LA SEGREGACIÓ DE IOD¹¹

Solucions que els informants consideren pròpies

En els mots que contenen fricatius sonors, els informants que han discriminat [j3] i [3] creuen pronunciar [j3] en més del 54 % dels casos. En canvi, en les paraules amb fricatius sords, el 90 % dels informants creu emetre [jʃ]. Si en el cas de les paraules amb fricatius sords les valoracions dels informants són molt similars en tots els mots, en el cas dels fricatius sonors les opinions dels enquestats varien, sobretot si es té en compte el rendiment de les paraules en el qüestionari de producció: 1) *Pagès* és l'únic mot que ningú no creu pronunciar [paʃʒes] i és pronunciat així per un 15 % (5) dels enquestats al qüestionari de preguntes tancades. 2) Pel que fa a *roja*, gairebé tots els informants que han detectat la segregació de iod, el 86 % (13), consideren que pronuncien [j3]; al qüestionari de producció, el 68 % dels parlants ha emès aquesta paraula amb [j3]. 3) En els altres mots, a *col·legi*, *batejar* i *passejar*, una mica més de la meitat dels parlants creu emetre [j3] i, en el qüestionari, aquesta solució depassa una mica el 50 % de les emissions.

Solucions considerades bones

Les solucions que els enquestats valoren com a bones també estan relacionades amb la sonoritat dels fricatius: en els mots amb fricatius sonors, [j3] és la solució que es considera bona en més del 40 % dels casos, excepte a *pagès*; en canvi, en les paraules amb fricatius sords, la solució que es considera bona en més del 90 % dels casos és [jʃ].

11. En aquest apartat no inclouré les valoracions referides a la paraula *apujar* perquè hi ha pocs informants que discriminin les pronúncies de la fricativa sonora.

Solucions considerades d'Alguaire

En les paraules amb fricatiu sonor, les valoracions sobre el caràcter autòcton de la segregació de iod varien segons els mots: a *roja* el 93 % dels enquestats valora que la solució pròpia d'Alguaire és [j3]; a *batejar* i *passejar* ho valoren una mica més del 60 % dels enquestats; a *col·legi*, el 50 % i a *pagès*, ningú. En canvi, a *maduixa*, *calaix*, *dibuix* i *caixer* la solució que tots els enquestats consideren que s'emet a Alguaire és [jʃ].

COROL·LARI

La segregació de iod és un fenomen variable en les consonants fricatives alveolopalatals sonores i no està estratificat a partir de factors socials, per bé que es poden observar tendències lingüístiques que afavoreixen el manteniment de la iod, com és ara el cas de les paraules bisíl·labes i trisíl·labes amb la fricativa en posició posttònica i les que tenen el sufix *-ejar* o provenen de formes amb *GY*. En les fricatives sordes la segregació de iod es manté en tots els parlants i mots, ja sigui per causes articulatòries (ja que [j] i [ʃ] són més diferents que [j] i [ʒ]) o també per raons ortogràfiques, que passen per justificar la presència de l'aproximant a través de l'escriptura.

Tal com exposen Hume i Johnson la percepció de la parla juga papers diferents a l'hora de conformar el sistema fonològic: *a*) evitar els contrastos que són poc perceptibles i *b*) evitar alternances fòniques importants. En el cas dels fricatiu alveolopalatals, s'observen aquest dos comportaments: *a*) En els fricatiu sonors, la segregació de iod resulta ser poc perceptible per als parlants, i, al mateix temps, no és emprada contrastivament en la llengua (els enquestats no s'han estranyat gens de sentir *enveja* i *neteja* sense segregació de iod i han entès perfectament les paraules). *b*) En el cas dels fricatiu sords, la segregació de iod és molt perceptible i, tret d'alguns xiquets en període de formació lingüística influenciats pels dialectes orientals, els parlants s'han estranyat de no sentir-la a *caixa* i *aixetes*. En aquest cas, tot i que la segregació de iod en els fricatiu alveolopalatals sords tampoc no s'empra contrastivament en català, la funció de la percepció ha estat la d'evitar alternances fòniques rellevants i sense cap finalitat dins el sistema fonètic.

Insistint encara en la percepció, i tenint en compte que es relaciona amb l'habilitat de discriminar entre sons diferents, la discriminació entre presència i absència de segregació de iod en els fricatiu alveolopalatals sonors i sords ha permès explicar el que segueix:

En els mots amb fricatiu sonor, la discriminació de l'aproximant

és diferent segons els mots, cosa que comporta: 1) donar importància al context vocàlic precedent a la fricativa en el sentit que la iod es percep millor darrere de vocals baixes i quan els mots són més curts; 2) en el cas del parell mínim *roja-rosa*, en prop de la meitat dels informants la segregació de iod exerceix un paper rellevant en la percepció del fricatiu alveolopalatal perquè l'absència d'aproximant comporta una audició del fricatiu alveolar i, consegüentment, una confusió de significat. Pel que fa a les variables socials, només es pot parlar de diferències en la discriminació, causades per l'evolució biològica dels parlants.

En els mots amb fricatiu sords, la discriminació de l'aproximant és més alta que en els fricatiu sonors i aquesta diferència ve determinada fonamentalment per les característiques socials dels parlants. En aquest sentit, doncs, com que la segregació de iod és un fenomen que es troba en l'escriptura, la percepció d'aquest segment es veurà potenciada amb la instrucció dels parlants (estudis, coneixements de català i, directament relacionat, edat).

L'anàlisi de la subjectivitat dels parlants sobre la segregació de iod mostra l'existència d'uns paral·lelismes amb les dades obtingudes de l'anàlisi de la producció per tal com les valoracions que fan els informants es correlacionen perfectament amb el que emeten, cosa que demostra l'absència de procés de canvi lingüístic¹² en el cas dels fricatiu sords i la presència d'una variabilitat acceptada conscientment i inconscientment en els fricatiu sonors.

JOSEFINA CARRERA-SABATÉ
UNIVERSITAT DE BARCELONA

REFERÈNCIES

- ALCOVER, Antoni Maria. "Una mica de dialectologia catalana". *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* 4 (1908): 194-305. [A partir de l'edició en CD-ROM de M. P. Perea, 2003.]
- BOSCH, Laura. "El desarrollo fonológico infantil: una prueba para su evaluación". *Anuario de Psicología* 28. 1 (1983): 87-114.
- . *Avaluació del desenvolupament fonològic en nens catalano-parlants de 3 a 7 anys*. Barcelona: ICE, 1987.
- CARRERA-SABATÉ, Josefina. *Escola catalana i variació fonètica. Una*

12. "La coincidència entre conciencia y actuación lleva a la estabilización de las variedades lingüísticas; la discrepancia, por el contrario, es uno de los motores que impulsa el cambio" (López Morales 223).

- evolució del vocalisme àton a Alguaire i a Lleida*. Lleida: Pagès, 2002.
- CERDÀ, Ramon. *Las fricativas prepalatales catalanas*. Tesi de llicenciatura. Barcelona: Seminari Romànic de la U de Barcelona, 1964.
- COLOMINA, Jordi. *L'alacantí: un estudi sobre la variació lingüística*. Alacant: Institut d'Estudis Juan Gil-Albert, Diputació Provincial d'Alacant, 1985.
- COROMINES, Joan. "El parlar de Cardós i Vall Ferrera". *Entre dos llenguatges*. Vol. 2. Barcelona: Curial, 1976. 29-67.
- . *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, 1980-91.
- CUTLER, Anne. "Speaking for listening". *Language perception and production. Relationships between listening, speaking, reading, and writing*. Ed. Alan Allport; Donald G. Mackay, Wolfgang Prinz i Eckart Scheerer. London: Academic P, 1987. 23-40.
- ECKERT, Penelope. *Linguistic variation as social practice. The Linguistic Construction of Identity in Belten High*. Oxford: Blackwell, 2000.
- EDWARDS, Mary Louise. "Perception and production in child phonology: the testing of four hypotheses". *Journal of Child Language* 1 (1974): 205-19.
- FERGUSON, Charles. "Fricatives in child language acquisition". *Papers on Linguistics and Child Language*. Ed. Vladimir Honsa i Marta J. Hardman-Bautista. The Hague: Mouton, 1978. 93-115.
- GILI I GAYA, Samuel. *Estudi fonètic del parlar de Lleida*. *Miscelànea Filològica dedicada a D. Antonio Ma. Alcover*. Palma de Mallorca: Círculo de Estudios, 1931. 195-203.
- GIMENO, Lluís. *Estudi lingüístic de les comarques del nord de Castelló*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura, 1994.
- HUME, Elizabeth, i Keith JOHNSON. "A model of the Interplay of Speech Perception and Phonology". *The role of Speech Perception in Phonology*. Ed. Elizabeth Hume i Keith Johnson. San Diego, London: Academic P, 2001. 3-26.
- JIMÉNEZ, Jesús. El fonema /l/ en català occidental. *Actes del 7è Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica*. Ed. August Bover, Jaume Martí i Mary Ann Newman. Berkeley, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1993. 81-III.
- LABOV, William. *The social stratification of English in New York City*. Washington D.C.: Center for Applied Linguistics, 1966.
- LÓPEZ MORALES, Humberto. *Sociolingüística*. Madrid: Gredos, 1989.
- MACKAY, Donald G., Alan ALLPORT, Wolfgang PRINZ i Eckart SCHEERER. "Relationships and modules within language perception and production. An introduction". *Language perception and*

- production. Relationships between listening, speaking, reading, and writing.* Ed. Alan Allport, Donald G. Mackay, Wolfgang Prinz i Eckart Scheerer. London: Academic P, 1987. 1-15.
- MASSIP, Àngels. *Aproximació descriptiva al parlar tortosí.* Tarragona: Diputació de Tarragona, 1989.
- NAVARRO, Pere. *Els parlars de la Terra Alta.* Calaceit: Diputació de Tarragona, 1996.
- PLAZA, Carme. *La parla de la Conca de Barberà.* Tarragona: Diputació de Tarragona, 1996.
- PRADILLA, Miquel Àngel. "El desafricament prepalatal intervocàlic en el català de transició nord-occidental / valencià". *La sociolingüística de la variació.* Ed. Maria Teresa Turell. Barcelona: PPU, 1995. 53-116.
- . *El Baix Maestrat: una cruïlla fonètica.* Benicarló. Alambor, 1996.
- . "Ensordiment, espirantització i fenòmens que afecten les sibilants. *Gramàtica del Català Contemporani*". Dir. Joan Solà, Maria Rosa Lloret, Joan Mascaró i Manuel Pérez Saldanya. Vol. 1. Barcelona: Empúries, 2002. 287-318.
- QUINTANA, Artur. "Els parlars del Baix Matarranya". *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* 6. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1987. 155-87.
- RAFEL, Joaquim. *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional: Estudio fonológico.* Barcelona: U de Barcelona, 1981.
- RECASENS, Daniel. *Estudi lingüístic sobre la parla del Camp de Tarragona.* Barcelona: Abadia de Montserrat, Curial, 1985.
- ROBERTS, Julia, i William LABOV. "Learning to talk Philadelphia: Acquisition of short *a* by preschool children". *Language Variation and Change* 7 (1995): 101-112.
- SAMUEL, Arthur. "The Role of Bottom-Up Confirmation in the Phonemic Restoration Illusion". *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance* 7. 5 (1981): 1124-31.
- SISTAC, Ramon. *El ribagorçà a l'Alta Llitera: Els parlars de la vall de la Sosa de Peralta.* Barcelona: IEC, 1993.
- SOLANS, Esperança. *Estudi fonètic sobre la parla de Lleida.* Lleida: IEL, 1996.
- VENY, Joan. *Estudis de geolingüística catalana.* Barcelona: Edicions 62, 1978.
- . *Els parlars catalans.* 3a ed. Palma de Mallorca: Moll, 1982.